

DOI: 10.32347/2786-7269.2023.6.53-62

УДК 75.052:24-523.6(512.33):[726:28-523.42(511.22)]

доктор архітектури, професор **Кушнєж-Крупа Д.**,
ORCID: 0000-0003-1678-4746, dkusnierz-krupa@pk.edu.pl,

Краківська Політехніка, Польща,

доктор філософії **Івашко О.Д.**,

ORCID: 0000-0002-9194-2153, ghok2233@gmail.com,

Київський національний університет будівництва і архітектури

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ ЯВИЩ: БУДДІЙСЬКОЇ ФРЕСКИ В ДУНХУАНІ Й АРХІТЕКТУРИ МЕЧЕТЕЙ ПРОВІНЦІЇ ШААНСІ В КИТАЇ

Проаналізовано явище трансформації індійської, монгольської і ісламської архітектури і мистецтва на теренах Китаю. Визначено вплив місцевих традицій на формотворення, композиційну побудову і декор. Аргументовано, що чим далі стиль переноситься від місця його виникнення, тим більше він зазнає місцевих нашарувань.

Ключові слова: трансформація; Китай; фрески Дуньхуана; іслам; мечеті; Сіань; провінція Шаансі.

Постановка проблеми. Тема трансформації запозичених зовні і перенесених на територію Китаю стилів і досі залишається малодослідженою не тільки в Україні, а й у Китаї, де основна увага звернута на об'єкти автентичної національної спадщини. Опрацювання існуючих джерел довело, що аспект трансформації запозиченого стилю на теренах Китаю і досі залишається поза основною увагою китайських і зарубіжних науковців. Про це явище якщо і пишуть, то, як правило, побіжно, і то в межах конкретного стилю. Наприклад, окремо вказується на процес змін запозиченої з Індії буддійської фрески, а в періодах Сі Ся і Юань – тибетського буддизму періодів правління маньчжурських династій у печерному храмовому комплексі Дуньхуана.

З іншого боку, наприклад, явище трансформації європейського югендстилю в Циндао також згадується побіжно, в загальному ряду об'єктів цього періоду в конкретному місті.

Автори вважали за доцільне проаналізувати це явище узагальнено, не обмежуючись конкретним запозиченим стилем, аби отримати висновки, що найчастіше зазнавало трансформації і на якому рівні – композиційної побудови, морфології форм чи декору.

Мета статті полягає в наступному: проаналізувати явище запозиченого без обмеження конкретним стилем, і на підставі цього аргументувати, на якому ієрархічному рівні відбувалася трансформація: на рівні композиції, форми чи декору.

Мета дослідження визначила задачі дослідження:

- вибрати три характерні приклади запозичень – буддійський і тибетський стінопис і ісламську архітектуру;
- на прикладі вибраних стилів проаналізувати, на якому рівні відбувались трансформації;
- сформулювати загальні висновки про явище трансформації чужоземних стилів при їх перенесенні на територію Китаю.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою проаналізувати, як впливали місцеві культурно-мистецькі традиції на видозмінення запозичених стилів і в чому саме полягало явище трансформації, чи було воно однаковим для кількох запозичених стилів.

Методи дослідження: використовувались загальнонаукові методи історичного аналізу, культурологічного аналізу, релігійного аналізу, мистецтвознавчого аналізу, порівняльного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи вибір трьох характерних прикладів запозичень – фрескового стінопису в печерному комплексі Дуньхуана і мечетей в Сіані (Велика мечеть, мечеть Сяопіюань, Дасюесян, Дапіюань, Дасюесі-лейн), джерела було згруповано за проблематикою наступним чином:

- 1) видання, присвячені мистецтву Дуньхуана – публікації Benli L., Wanyue P., Haidong L., Jianjun Q. [3], Duan W. [6], He S. [7], Zhao S. [13];
- 2) видання, присвячені китайським релігіям – публікація Chen Y. [4];
- 3) публікації про традиційні китайські павільйони – праці Qin L. [5], Ivashko Y., Kuśnierz-Krupa D., Chang P. [8], Orlenko M., Ivashko Y., Dyomin M., Dmytrenko A., Chang P. [11],
- 4) публікації, присвячені трансформації європейської архітектури на території Китаю – праці Івашко Ю., Лі Ш. [1], Орленка М., Івашко Ю., Лі Ш. [2], Ivashko Y., Kuzmenko T., Li S., Chang [9], Wang C. [12];
- 5) реставраційні аспекти – статті Orlenko M., Ivashko Y. [10];
- 6) електронні ресурси, присвячені мечетям Сіаня [14].

Опрацювання джерельної бази засвідчило відсутність такого узагальненого порівняння, як саме відбувався процес трансформації цих стильових явищ і що саме видозмінювалося. Дослідники, як правило, зосереджувались або на ґрунтовному описі і аналізі артефактів [3, 6, 7, 12, 13], або обмежувались визначенням специфіки трансформації і модифікації в межах одного

конкретного стилю [1, 2, 9]. Малодослідженим явищем є ісламська архітектура Китаю, що наочно видно по таких об'єктах, як Велика мечеть, мечеть Сяопіюань, Дапіюань, Дасюесі-лейн в Сіані.

Основна частина. Порядок дослідження визначався хронологією. Спочатку аналізувались трансформації запозичень у фресковому стінописі печерного комплексу Дуньхуана, потім в ісламській архітектурі мечетей у Сіані.

На ранніх періодах перенесення буддизму з Індії на терени Китаю фресковий стінопис знаходився у залежності від індійських буддійських традицій поліхромної фрески, зокрема, фігури Будди і бодхісаттв зображувались оголеними чи напівоголеними, чоло фігур позначали червоною крапкою.

В порівнянні з періодами розквіту Суї (581–618 pp.) і Тан (618–907 pp.) фрески ранніх періодів Північна Лян (401–439 pp.) і Північна Вей (439–534 pp.) формування комплексу виглядають більш примітивними, з порушенням анатомії і обмеженою колористикою з домінуванням певного кольору.

По мірі розквіту майстерності місцевих майстрів композиція фресок ускладнюється і доповнюється місцевими елементами, з'являється просторовість зображення, деталізація, світські сюжети. При загальному збереженні канонічності сюжетів вони набувають китайського забарвлення, часом поєднуючись з священними зображеннями пантеону даосизму (так, індійські крилаті апсари трансформуються в образ Фей тянь у вигляді літаючої дівчини в традиційному одязі). Сюжети набувають все більшого реалізму і все далі віддаляються від індійських першозразків, збільшується кількість зображень благодійників у традиційному китайському одязі і сцен з їх життя (рис. 1).

Переживши періоди занепаду, мистецькі традиції Дуньхуана відроджуються у добу правління маньчжурських династій Сі Ся і Юань, однак вони залежать вже від живописних традицій тибетського буддизму (рис. 2). Утім, навіть в таких умовах на них накладається місцевий колорит.

Показовим аспектом є давня ісламська архітектура міста Сіань у провінції Шаансі – Велика мечеть, мечеть Сяопіюань, Дапіюань, Дасюесі-лейн (рис.3). Велика мечеть Сіаня збереглась краще в порівнянні з іншими давніми мечетями в місті і є найбільшою, вона займає ділянку 12000 м² при площі забудови 6000 м². Її було побудовано в період династії Тан у 742 році, а згодом розширено і реконструйовано.



Рис.1. Фрески доби династії Тан. З фондів Ван Шижу.



Рис.2. Фрески доби династії Юань.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/49/The_Tantric_image_from_Cave_465%2C_Dunhuang,_Yuan_dynasty..jpg

Прямокутний у плані комплекс мечеті зорієнтований зі сходу на захід, тут є чотири внутрішні двори з квітниками. У першому дворі знаходяться великі дерев'яні ворота з розвиненими карнизами і покрівлею з глазурованої черепиці. У північній і південній частинах першого двору прибудовано по три флігелі з умеблюванням періодів Мін і Цин [14]. В центрі другого внутрішнього двору – теж масивні ворота з каменю, по боках зі стелами і написом авторства відомих китайських каліграфів. Третій внутрішній двір прикрашає багато давніх стел і башта Шенсінь. Четвертий двір веде до молитовної зали місткістю 1000 вірних.

Мечеть Дасюесі-лейн розташована на захід від Великої мечеті і тому її друга назва – Західна Велика мечеть. Загальна площа ділянки складає 6000 м², забудованої площі 2700 м². За розмірами вона займає друге місце після Великої мечеті. Вона також давня, зведена в період Тан в 705 році, однак відремонтована в періоди Юань і Мін. В комплекс мечеті входять молитовна зала, башта Сюаньлі, будівля Бангке, дім імама, збудована в період династії Сун виразна башта Шенсінь, внутрішні двори і допоміжні приміщення. Навпроти воріт розташована декорована стіна-ширма. Молитовна зала вміщує 500 вірних.



Рис.3. Велика мечеть Сіаня. <https://www.muslim2china.com/china-mosques/Xian-Great-Mosque-47.htm>

Цікавим прикладом є мечеть Сяопіюань в Сіані, яка ще має назву Північної Великої мечеті. Вона була зведена наприкінці династії Тан (618–907 рр.), займає ділянку 5986 м², з них 2032 м² займає забудова. Мечеть має традиційну ісламську структуру: молитовну залу, розподіл на чоловічу і жіночу половину, чотири внутрішні двори, дім імама, учбовий корпус, флігелі співаків. Кожний двір по суті функціонально відокремлює частини: перший двір веде до

жіночої половини навпроти нього, цей двір зі східної сторони прикрашає стіна-ширма з різьбленням і обличкуванню плиткою зеленого кольору [14]. Другий внутрішній двір веде до дому імама і учбового приміщення. Третій двір веде до залів співаків, в ньому є зелений газон, квітники, ставки з рибою, з півночі і півдня – три флігелі для співаків. Четвертий двір має платформу з різьбленими виробами з каменю.

Мечеть Дапіюань знаходиться на південь від Великої мечеті. Її звели в 1411 році в період династії Мін. Площа ділянки становить 3333 м², площа забудови 1610 м², площа молитовної зали – 354 м². Тут також відчутні китайські традиції, не лише в архітектурі, а й у характері ландшафтного дизайну.

Важливе місце займає мечеть на Північній вулиці Гуанцзи, зведена в період пізньої династії Мін (1368–1644 рр.) і перебудована в період династії Цин (1644–1911 рр.). Площа ділянки становить 2000 м², забудована площа менше 1000 м². Як і в попередніх прикладах, в архітектурі поєднуються традиції ісламу і китайської традиційної архітектури.

Це коротка характеристика цих давніх мечетей. Натомість нас значно більше цікавить, як відбувалась трансформація ісламських форм під впливом китайських традицій.

Той факт, що мечеті виглядають як традиційні китайські храми, немає нічого дивного, адже мечеть, на відміну від християнського храму, була місцем групової молитви, а не домом Бога, отже, крім деяких чітких приписів, як-от орієнтація на Каабу, наявність ніші міхраба, місць для ритуального омовіння, кафедри проповідей імама мінбару, розподілу на чоловічу та жіночу половину, архітектура могла бути варіативною. Навіть наявність внутрішнього двору не була обов'язковою у деяких країнах.

Висновки. У результаті дослідження стінописів на різних періодах встановлено, що, відповідно до образної концепції Дуньхуана трансформація полягала в наступному:

- відхід від первісних індійських фресок шляхом ускладнення композицій в бік трьохмірності і багатофігурності, урізноманітнення поліхромії, анатомічної досконалості, деталізації і надання зображенню національного колориту шляхом портретних зображень благодійників в китайському одязі, сцен з їх життя зображень пейзажу;
- отже, в фресках Дуньхуана трансформація була зосереджена на площинних зображеннях фрески (роль ритуальної скульптури в святилищах Дуньхуана була значно меншою).

Попри те, що іслам ніколи не конкурував в Китаї по чисельності вірних з буддизмом, даосизмом і конфуціанством, правителі приязно ставились до будівництва мечетей. Втім, в них явно домінують китайські традиції:

– внутрішніх дворів набагато більше, ніж в традиційних мечетях, і вони озеленені відповідно до китайського ландшафтного дизайну та мають водойми з рибою, це суто китайська традиція;

– зовнішній вигляд павільйонів і воріт суто китайський: павільйони традиційного китайського силуету, угнуті кутами догори дахи з черепичними покрівлями, складні багаторівневі карнизи, відкриті галереї на стовпах, використання традиційних китайських будівельних матеріалів (камінь, цегла, дерево, черепиця), яскрава поліхромія, дрібна деталізація.

Отже, й у випадку мечетей китайська культура докорінно змінила їх вигляд, надавши максимальної подібності з храмами традиційних релігій.

Таким чином, трансформація відбувалась однаково на всіх рівнях – розпланування, ландшафтного дизайну, об'ємної форми, площини з стінописами і різьбленням. У подальшому цей стиль проявився в трансформації європейського модерну, на який також накладалися місцеві традиції.

Список джерел

1. Ивашко Ю., Ли Ш. Модерн Западной Европы, Украины и Китая: пути трансформации и имплементации. Киев, Феникс, 2015.
2. Орленко Н., Ивашко Ю., Ли Ш. Реинкарнация северного национального романтизма. Исследование и опыт реставрации объектов. Киев, Феникс, 2016.
3. Benli L., Wanyue P., Haidong L., Jianjun Q. Increase of moisture content in Mogao Grottoes from artificial sources based on numerical simulations. *Journal of Cultural Heritage*. Vol. 45, 2020. P. 135-141. DOI: 10.1016/j.culher.2020.05.004
4. Chen Y. Taoism in the People's Republic of China, [in:] *The Encyclopedia of Taoism*, ed. F. Pregadio, London – New York, 2008. P. 174-175.
5. Li Q. Chinese pavilions. Beijing, China Architecture and Building Press. 2019.
6. 段文杰：《1983全国敦煌学术讨论会文集(石窟·艺术编上)》，甘肃人民出版社，1985年版。
7. 何山：《西域文化与敦煌艺术》，长沙：湖南美术出版社，1990年版。
8. Ivashko Y., Kuśnierz-Krupa D., Chang P. History of origin and development, compositional and morphological features of park pavilions in Ancient China. *Landscape architecture and Art*. Volume 15, Number 15, 2020. P.78-85. DOI: 10.22616/j.landarchart.2019.15.08
9. Ivashko Y., Kuzmenko T., Li S., Chang P. The influence of the natural environment on the transformation of architectural style. *Landscape architecture and*

Art. Volume 15, Number 15, 2020. P.101-108. DOI: 10.22616/j.landarchart.2019.15.11

10. Orlenko M., Ivashko Y. The concept of art and works of art in the theory of art and in the restoration industry. *Art Inquiry. Recherches sur les arts*. Vol. XXI. 2019. P. 171-190. DOI:10.26485/AI/2022/24/16

11. Orlenko M., Ivashko Y., Dyomin M., Dmytrenko A., Chang P. Rational and aesthetic principles of form-making in traditional Chinese architecture as the basis of restoration activities. *International Journal of Conservation Science*, Vol. 11, Issue 2, 2020. P. 499-512.

12. Wang C. Fifty old constructions in Qingdao. Wang Chaolu, 2010.

13. 赵声良：《敦煌石窟艺术简史》，中国青年出版社，2015年版。

14. Xian Xiaopiyuan Mosque - China Muslim Tour Operator

URL: <https://www.muslim2china.com/china-mosques/Xian-Xiaopiyuan-Mosque-49.html> (дата звернення: 21.11. 2023).

D.Sc., Professor, **Dominika Kuśnierz-Krupa**,
Cracow University of Technology, Faculty of Architecture, Poland,
Ph.D., Senior Lecturer **Ivashko Oleksandr**,
Kyiv National University of Construction and Architecture

TRANSFORMATION OF BORROWED PHENOMENA: THE BUDDHIST FRESCO IN DUNGHUAN AND THE ARCHITECTURE OF THE MOSQUES OF SHAANXI PROVINCE IN CHINA

The purpose of the article is to analyze the phenomenon of borrowing without being limited by a specific style, and on the basis of this to argue at which hierarchical level the transformation took place: at the level of composition, form or decor.

The relevance of the research topic is determined by the need to analyze how local cultural and artistic traditions influenced the transformation of borrowed styles and what exactly the phenomenon of transformation consisted of, whether it was the same for several borrowed styles.

As a result of the study of wall paintings in different periods, it was established that, according to the figurative concept of Dunhuang, the transformation was as follows:

– a departure from the original Indian frescoes by complicating the compositions in the direction of three-dimensionality and polymorphism, diversifying polychromy, anatomical perfection, detailing and giving the image a national color through portrait images of founders in Chinese clothes, scenes from their lives, landscape images;

– therefore, in the Dunhuang frescoes, the transformation was focused on the planar images of the fresco (the role of ritual sculpture in the Dunhuang sanctuaries was much smaller).

Despite the fact that Islam never competed with Buddhism, Taoism and Confucianism in terms of the number of believers in China, the rulers were friendly towards the construction of mosques. However, they are clearly dominated by Chinese traditions:

– there are much more courtyards than in traditional mosques, and they are landscaped according to Chinese landscape design and have ponds with fish (this is a purely Chinese tradition);

– the appearance of the pavilions and gates is purely Chinese: pavilions with a traditional Chinese silhouette, curved roofs with tiled roofs, complex multi-level eaves, open galleries on pillars, the use of traditional Chinese building materials (stone, brick, wood, tiles), bright polychromy, small detailing.

So, in the case of mosques as well, Chinese culture radically changed their appearance, giving them maximum similarity with the temples of traditional religions.

Thus, the transformation took place equally at all levels – planning, landscape design, three-dimensional form, plane with wall paintings and carvings.

Later, this style manifested itself in the transformation of European Art Nouveau, which was also superimposed on local traditions.

Keywords: transformation; China; Dunhuang frescoes; Islam; mosques; Xi'an; Shaanxi Province.

REFERENCES

1. Ivashko Y., Li S. (2015). Art Nouveau of Western Europe, Ukraine and China: paths of transformation and implementation [Modern Zapadnoy Yevropy, Ukrainy i Kitaya: puti transformatsii i implementatsii]. Kyiv, Phoenix. {In Russian}
2. Orlenko N., Ivashko Y., Li S. (2015). Reincarnation of northern national romanticism. Research and experience in the restoration of objects. [Reinkarnatsiya severnogo natsionalnogo romantizma. Issledovaniuye i opyt restavratsii obyektov] Kyiv, Phoenix. {In Russian}
3. Benli L., Wanyue P., Haidong L., Jianjun Q. (2020). Increase of moisture content in Mogao Grottoes from artificial sources based on numerical simulations. *Journal of Cultural Heritage*, 45, 135-141. DOI: 10.1016/j.culher.2020.05.004 {In English}
4. Chen Y. (2008). Taoism in the People's Republic of China, [in:] The Encyclopedia of Taoism, ed. F. Pregadio, London – New York, 174-175. {In English}

5. Li Q. (2019). Chinese pavilions. Beijing, China Architecture and Building Press. {In English}
6. Duan W. (1985). The Collected Works of National Dunhuang Academic Symposium in 1983 (Cave, Art Editing), Gansu People's Publishing House. {In Chinese}
7. He S. (1990). Western Region Culture and Dunhuang Art, Changsha: Hunan Fine Arts Publishing House. {In Chinese}
8. Ivashko Y., Kuśnierz-Krupa D., Chang P. (2020). History of origin and development, compositional and morphological features of park pavilions in Ancient China. *Landscape architecture and Art*. 15 (15), 78-85. DOI: 10.22616/j.landarchart.2019.15.08 {In English}
9. Ivashko Y., Kuzmenko T., Li S., Chang P. (2020). The influence of the natural environment on the transformation of architectural style. *Landscape architecture and Art*, 15 (15), 101-108. DOI: 10.22616/j.landarchart.2019.15.11 {In English}
10. Orlenko M., Ivashko Y. (2019). The concept of art and works of art in the theory of art and in the restoration industry. *Art Inquiry. Recherches sur les arts*, XXI, 171-190. DOI:10.26485/AI/2022/24/16 {In English}
11. Orlenko M., Ivashko Y., Dyomin M., Dmytrenko A., Chang P. (2020). Rational and aesthetic principles of form-making in traditional Chinese architecture as the basis of restoration activities. *International Journal of Conservation Science*, 11(2), 499-512. {In English}
12. Wang C. (2010). Fifty old constructions in Qingdao. Wang Chaolu. {In English}
13. Zhao S. (2015). A Brief History of Dunhuang Grotto Art, China Youth Publishing House. {In Chinese}
14. Xian Xiaopiyuan Mosque – China Muslim Tour Operator
URL: <https://www.muslim2china.com/china-mosques/Xian-Xiaopiyuan-Mosque-49.html> (accessed: 21.11. 2023) {In English}